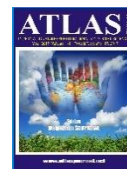

ATLAS INTERNATIONAL REFERRED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date: 19.03.2018

Published Date: 31.05.2018

2018 / May

Vol 4, Issue:8

Pp:235-239

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

AZƏRBAYCANIN QARABAĞ BÖLGƏSİNİN MÜSİQİ FOLKLORUNDA SAYAÇI NƏĞMƏLƏRİ

SONGS PERFORMED IN THE PROCESS OF MILKING MUSIC FOLKLORE
KARABAKH REGION OF AZERBAIJAN

Aygul SAFIKHANOVA

Research fellow of "Investigation of national music" scientific laboratory of ANC, doctoral candidate of the ANC, Baki/Azerbaijan

ÖZET

Azərbaycan kultürünün zəngin mədəni mirasının ayrılmaz hissələrindən birini sözlü gələneksel musiqi təşkil edir. Qarabağ musiqi folklorunda emək (işçi) şarkılarının özəl bir yeri vardır. Makalədə emək şarkılarının bir çeşiti olan sayaçı türklərinin musiqi dilinin və poetikasının xüsusiyyətləri analiz edilir.

Anahtar kelimələr: Qarabağ, musiqi folkloru, ekspedisiya, sayaçı türkləri, tür sınıflandırması

ABSTRACT

Music is one of the oral tradition an integral part of the rich cultural heritage of the Azerbaijani culture. Labor songs play an important role in musical folklore of Karabakh. The article analyzes the features of the musical language and the poetics of a one of the types of labor songs - tunes nehr.

Key words: Karabakh, music folklore, expedition, songs performed in the process of milking, genre classification

1. GİRİŞ

Folklor hər bir xalqın tarixinin, söz zənginliyinin, mədəniyyətinin və mənəvi yaradıcılığının təəcəssümüdür. Bu baxımdan Qarabağ musiqi folklorunun da çox cəhətli janr xüsusiyyətləri və xüsusiyyətlərinə malik olduğunu vurğulamaq lazımdır. Folklor ilk əvvəl hər hansısa fərd tərəfindən oxunur və dildən-dilə gəzərək çoxvariantlılıq xüsusiyyəti qazanır. Azərbaycan musiqi folklorunda emək nəğmələri də çoxvariantlılıq xüsusiyyətlərinə görə diqqəti cəlb edir. Məhz emək nəğmələrinin elmi təhlili göstərir ki, folklorun ilkin yaranma dövründən onun sosial əsasının formalaşmasına emək prosesinin kütləvililiyi yardım göstərmişdir. Bu nəğmələrin poetik mətninin çoxvariantlı olması onların ifa tərzində, məqam əsası və musiqi üslubunda da özünü aydın şəkildə büruzə verir.

Qarabağ əhalisinin əsasən köçəri həyat tərzini yaşaması ilə əlaqədar bu tayfaların ilk emək nəğmələri kimi yaranan sayaçı nəğmələrində maldarlıq – xüsusən qoyunçuluq həyatı təənnüm olunur. "Azərbaycan maldarlıq təsərrüfatında qoyunçuluq ən sərfəli və bol məhsul verən sahədir. Ona görə də "Qoyunun oldu əlli, adın oldu bəlli", "Qoyunun oldu yüz, gir içində üz"; "qoyunun oldu min, köhlənin min" zərbi məsəlini təsadüfə deməmişlər" (1, s. 231). Bu nəğmələrlə bağlı xalqımız tərəfindən "Salam Say bəylər" adlı Sayaçı oyun tamaşası da yaradılmışdır.

Azərbaycan folklorşünaslığında “sayaçı” sözünün etimologiyası barədə Firudin bəy Köçərlinin SMOMPK məcmuəsinin XLII buraxılışında “sayaçı nəğmələri” adlı dərc olunmuş məqaləsində ədəbiyyatşünas, publisist yazır: “saya” sözü fars dilində “kölgə”, məcazi mənada “himayədarlıq”, “müdafiə” deməkdir. Zaqafqaziya tatarları (yəni azərbaycanlılar – A.S.) onu “xeyir”, “bərəkət” mənasında işlədirlər. Deməli “sayaçı” - xeyir-bərəkət gətirəndir. (4, s. 1).

2. METODOLOGİYA

Topladığımız sayaçı nəğmələrinin tədqiqinə keçməmişdən əvvəl struktur-semiotik paradiqma kontekstində musiqi dilinin sintaktik təhlilinin bəzi metodoloji prinsiplərini nəzərdən keçirək. İlk əvvəl qeyd edək ki, musiqi mətnlərinin sintaktik təhlili seqmentasiyadan, yəni onların müxtəlif tərkib hissələrə - seqmentlərə bölünməsindən başlanır (2, 88). Struktur səviyyəsinin ilk seqmenti hissə adlanır. Bir qayda olaraq hissə nisbətən tamamlanmış forması və musiqi fikrinin dolğun şəkildə ifadəsi ilə seçilir. Musiqi mətnlərinin struktur səviyyəsinin növbəti seqmenti sintaqmadır. “Sintagma ən azı iki seqmentin uzlaşmasından əmələ gələn vahid quruluşdur” (3, 52). Mətnlərin melodik sintaksisinin ən kiçik və bölünməyən seqmentini sintagma hissəciyi təşkil edir.

3. QARABAĞ BÖLGƏSİNİN ƏMƏK MAHNILARININ TİPOLOGİYASI

Qarabağ musiqi folklorunda əmək mahnıları aşağıdakı tipoloji təsnifata malikdir:

1. Əkinçiliklə bağlı əmək nəğmələri;
2. Məldarlıqla bağlı əmək nəğmələri;
3. Əmək fəaliyyətinin digər növləri ilə bağlı olan nəğmələr.

Qarabağ bölgəsinin musiqi folklorunda əmək nəğmələrinin tədqiqi məqsədilə bölgənin ayrı-ayrı rayonlarında, kəndlərində folklor ekspedisiyasında olarkən tərəfimizdən videolentə alınmış əmək nəğmələri sırasında sayaçı nəğmələrinin (Məldarlıqla bağlı olan qrupa daxildir) də çoxvariantlı, və bölgəyə məxsus autentik musiqi folkloru nümunələri olduğu nəzər diqqətimizi cəlb etdi.

Bərdə rayonunda ekspedisiya səfərində olarkən də xeyli sayda sayaçı nəğmələrini toplamağa müvəffəq olduq. Etnofor Bərdə rayon Otuzikilər kənd sakini Telman Hüseynovun ifasında video lentə alınmış sayaçı nəğməsinin (3 nümunə) musiqi dilinin özəlliklərinə və sturukturuna nəzər salaq:

Sayaçı nəğməsi № 1

oxudu: Hüseynov Telman
nota köçürən: Səfixanova Aygül

Allegretto

SNT 1 SNT 2 I h

Qo - yun kə - rə qo - yun ye - yib - sən tə - rə qo - yun

SNT 3 SNT 4 II h

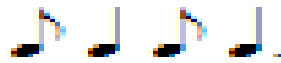
süd qa - tı - ğın a - ğa - nı nə var nö - kə - rə qo - yun.

İki hissədən ibarət olan bu nümunənin əsasında dörd SNT durur. Nümunənin intonasiya quruluşunun özəllikləri aşağıdakı təqdim etdiyimiz cədvəldə öz əksini tapmışdır: (cədv. 1)

SNT h				SNT	hissə
a a ¹	b a ¹	a ¹ c	b ^v c ^v	ABCD	AB

Nümunə lya mayəli şur məqamına əsaslanır. Təhlil nəticəsində aydın olur ki, bütün SNT-rın

əsasında eyni metr -ritmik modus durur.

Təhlil etdiyimiz sayaçı nəğməsinin metr-ritmik təşkili rəngarəngliyi ilə seçilir. Onun 3/8, 6/8, 2/4 və 5/8 vəzlərinə əsaslanan sintaqma hissəcikləri nəğmənin daxili dinamizmini təmin edən əsas amillərdən biridir.

Nümunənin poetik mətninin əsasını 4 misradan və ilk misrası 6 heca, digər misraların isə hər biri 7-hecadan ibarət olan bir poetik nümunə təşkil edir. Poetik mətnin hər hecasına bir heca-not uyğundur. Hər musiqi sintaqması bir poetik misraya uyğundur.

İnformantın oxuduğu digər sayaçı nəğməsinin musiqi-üslub xüsusiyyətlərinə nəzər yetirək:

Sayaçı nəğməsi № 2

oxudu: Hüseynov Telman
nota köçürən: Səfixanova Aygül

Allegretto

SNT 1

O - tu o - yu - ran qo - yun qar - nın do - yu - ran qo - yun

SNT 2

sa - hi - bi - nə yağ qay - maq ço - ba - na ay - ran qo - yun.

SNT 3

SNT 4

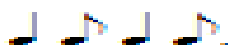
I h
II h

İki hissədən, dörd sintaqmadan ibarət melobəndin intonasiya forması aşağıdakı cədvəldə öz əksini tapmışdır: (cədv. 2)

SNT h			hissə
a a ¹	a ¹ b	a ¹ c	AB

Havanın quruluşunda təkrar prinsipi mühüm formaqurucu rol oynayır. Onun kompozisiyası kiçik məqam-intonasiya və ritm-intonasiya seqmentlərinin təkrarı üzərində qurulur. Təhlil etdiyimiz nümunənin məqam-intonasiya forması lya mayəli şur üzərində qurulan özəyin (funksional baxımından formulun) variant şəklində təkrarından əmələ gəlir. Nümunənin poetik mətninin əsasını hər misrası 7-hecadan ibarət olan 4 misralı bənd təşkil edir. Səciyyəvidir ki, melobəndin musiqi forması (AABA) bayatı şeir formasının quruluşuna uyğundur.

Nümunənin metr -ritmik əsasını təhlil edərkən ilk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, musiqi dilinin bu ünsürünün təşkilində də formulluq mühüm rol oynayır. Belə ki, təhlil nəticəsində aydın olur ki, 4/4, 3/4, 2/4 və 5/8 vəzlərinə əsaslanan bütün SNT-rın əsasında bir modus

durur

Etnoforum oxuduğu “Sürünün özü gəldi” sözləri ilə başlanan sayaçı nəğməsi də (№3) öz forma xüsusiyyətləri ilə maraq doğurur:

Sayaçı nəğməsi № 3

Allegretto

oxudu: Hüseynov Telman
nota köçürən: Səfixanova Aygül

Sü - rü - nün ö - zü gəl - di do - lan - dı dü - zü gəl - di

çö - ba - nın qu - ca - ğın - da bir - cə cüt qu - zu gəl - di.

Kompozisiya quruluşu 2 hissəli formaya malikdir. Nümunənin əsasını 4 SNT təşkil edir. Əslində sayaçı nəğməsinin musiqi forması bu SNT-nin variant şəklində dəyişilmiş seqmentlərindən ibarətdir. Musiqi kompozisiyasının əsasında təkünsürlü melodik ibarələrin çoxsaylı təkrarı durur ki, bu da havanın qədim mənşəyinə dəlalət edir. Bu quruluş aşağıdakı təqdim etdiyimiz cədvəldə öz əksini tapır: (cədv 3)

SNT h				SNT	hissə
ab	a ¹ b ¹	a ¹ c	a ¹ b ¹	ABCD	A B

Digər təhlil etdiyimiz nümunələrdə olduğu kimi, bu nümunədə də metr-ritmik təşkili özünəməxsusluğu ilə seçilir. Burada 3/8 və 5/8, vəznlərinin bir-birini izləməsi nəğmənin arxaik folklor nümunəsi olduğunu sübut edir.

Melobəndin məqam-intonasiya inkişafı si mayəli şura əsaslanır. Nəğmənin metr-ritmik xüsusiyyətləri bilavasitə onun sinkretik təbiəti ilə bağlıdır. Belə ki, onun metr-ritmik təşkilinin əsasında yeddi heca-notdan ibarət olan metr-ritmik modus durur.

Bu nümunənin poetik mətninin əsasında 4 misradan və hər misrasında 7-hecadan ibarət olan bir poetik nümunə durur.

4. NƏTİCƏ

Ümumiləşdirərək, qeyd edə bilərik ki, informantların oxuduqları nəğmələrdə çoxvariantlılıq prinsipi izlənilirdi. Çoxvariantlılıq şifahi mətnin əsas xüsusiyyətidir və mətnin yaranmasında mühüm rol oynayır. Sayaçı nəğmələrinin toplanılması zamanı informantların sərbəst formada sözlərin, frazaların mətnə daxil etməsi, mətni öz dialektlərinə uyğun şəkildə dəyişməsi, yeni formalara salmasını müşahidə etdik. Hər bir sayaçı nəğməsinin təhlili həm musiqi və sözün uzlaşması, həm də sinkretik vəhdət baxımından böyük maraq kəsb edir. Bu nəğmələr Azərbaycan musiqi folklorunun erkən intonasiyaetmə prosesinin öyrənilməsi baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir.

Beləliklə, Qarabağ bölgəsinin musiqi folklorunun ayrılmaz tərkib hissəsi olan sayaçı nəğmələri etnomusiqişünaslıqda aktualıq kəsb edən məhəlli musiqi folklorunun tədqiqi baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu isə Qarabağ musiqi folklorunun tükənməz sərvət olduğuna dəlalət edir.

Araşdırmaların yekunu olaraq belə bir qənaətə gəldik ki, autentik musiqi folkloru ilə zəngin olan Qarabağın hər rayonunda, kəndində, məhəlləsində xəzinələr yatır. Bu irsin araşdırılması Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin və bütün türk arealının erkən dövrlərinin tədqiqi baxımından sən dəyəri önəmlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan etnoqrafiyası, 3 cildə, I cild. Bakı.: Elm, 1988, 456 s.
2. Гошовский В. Фольклор и кибернетика// Сов. музыка.- 1964, №12. с. 83 – 89.
3. Дадашзаде К. Знаковая система дастана. Баку, 2004, 291 с.
4. Кочарлинский Ф. Песня Валеха // СММПК, ХLI выпуск, Тифлис, 1910, II отдел, с.24-36

